

Mis on uut operetilaval

Lõppev teatrilooga tõi meile kaasa kaks operetiudist Saksa Demokraatlikust Vabariigist. Epp Kaidu lavastas «Vanemuises» Guido Masanetzi opereti «Kellel on raha vaja» (Otto Schneidereit'i libreto), dirigeeris Jaan Hargel, «Estonias» tuli lavale Herbert Kawani «Sensatsioon Londonis» (Andreas Baueri libreto), mille lavastas Enn Toona. Dirigendipulti aga tuli uus ja operetižanri hästi tunnetav muusikamees Ülo Raudmäe. Peale selle oli mul võimalus üsna hiljuti vaadata ja kuulata ameerika näitetrupi külalisetendustel Frederic Low' muusikalist komöödiat «My Fair Lady». Viimase lavastas Moss Hart, muusikajuhtiks oli Franz Allers.

Juba ainuüksi nende kolme lõbusa muusikalise looga tutvumine lubaks teha järeldusi nende suundade kohta, kuhu viivad kaasaegse opereti ja muusikalise komöödia arenguteed just viimastel aastatel.

Esimese ja tähtsama järeldusena tahaksin rõhutada tegevuslik-sisulise kaalukuse suurt tõusu. Opereti sajandi-pikkuse ajaloo kestel on tekstiraamatutel väärtust olnud vahest ainult Offenbachi operettides ja käesoleva sajandi kahekümnendates aastates kirjutatud Weilli ja Spolianski muusikalistes lavateostes ning nõukogude operettides. Viimastest hindan selles suhtes eriti Miljutini muusikaga E. Pomeštšikovi, N. Rožkovi ja V. Tipoti «Rahutat õnne». Ega ta asjata ole üle kümne aasta «Estonia» repertuaaris püsinud ja seega meil omamoodi kestvusrekordi lõõnud! Enamasti on aga operetilaval Straussi, Lehäri ja Kálmáni ilus muusika pidanud sileps kaasa tassima muusikajutukesi busaaridest ja krahvipreidest.

Ohu tuulutamiseks operetilaval hakati teid otsima kõikjal. Üheks teeks, mida kasutasid mitmed operetiloojad, kujunes tugevate kirjandusteoste ja näidendite võtmine libretoade aluseks. Selle nähtusega on meil tegemist ka antud juhul: A. Baueri libreto «Sensatsioon Londonis» on rajatud Mark Twaini jutule «Miljoninaelane pangatäht», «My Fair Lady» on Shaw' «Pygmalioni» variant muusikalise lava jaoks, kusjuures stsenaariumi autoriks on G. Pascal, libreto ja laulutekstit aga A. J. Lerner'i sulest. Küllap on suures osas siin ka Shaw' ammendamatu valmikus süüdi, et «My Fair Lady» on saavutanud suure menu väga paljudes maades. Otto Schneidereit'i opereti libreto «Kellel on raha vaja» on algupärane ja küllaltki huvipakkuvalt üles ehitatud.

Bauer-Kawani opereti «Sensatsioon Londonis» peategelaseks on öieti see miljoninaelane pangatäht, mille miljonäridest vennakesed Pennymakerid omavahelise kihlveo korras välja laevavad Henry Adamsile. Viimane on ameerika noormees, kes Londonis on rahaliselt täbarasse olukorda sattunud. Ja ainult selle pangatähega vestitaskus õnnestub tal päris kenakesti endalegi «jalad alla saada». Opereti õnnestunud stseenid langevadki just teise vaatusesse, kus miljonäri naela maagiline mõju hakkab lavalolijale ennast ilmutama. Et aga lõpumulle Adamsist oleks veel hästi positiivne, lükkab ta oma kallima, miljonäri kasutütre kaasavara ilusasti tagasi! Selle loo operetiks seadmisel on olnud oma märkitamisi ja mõõdalaskimisi.

Operetis «Sensatsioon Londonis» ei ole vähe tegevuslikke ansambleid. Ei ole halb esimest vaastust lõpetav ansam-

bel, kus Adamsi lõbusad kaasmaalased Lloyd ja Peggy püüavad vendadele Pennymakeritele kaela määrada aktiivsiid, mida aga need kuidagi ei taha osta. Eriti jääb meelde ka teine «kaelamäärimise» lugu, mille kestel Henry Adams pannakse moemaja šefi agaral pealekäimisel pealaste jalatallani «tasukohaselt» riidesse.

Jah, uute operettide heaks vooruseks on see, et laulunumbrid ja tantsudki on osatud tegevusest hästi välja lasta kasvada.

Masanetzi operetis «Kellel on raha vaja» on päris mõjukalt kirjutatud (ja lavastatud) suured tegevuslikud stseenid, mille rütm ja meeleolu on kätketud orkestrisaatasse. Nii on lugu «mustade jõudude» liisuehitamise stseeniga, kus otsustatakse, kes peab tapma autojuht Anatol Browni. Nimelt langeb viimasele sülle ootamatu pärandus hotelli näol. Talle antakse sellest teada alles üheteistkümnendal tunnil ja tal tuleb sama päeva lõpuks kokku saada soliidne rahasumma, et sellega kustutada hotellil lasuv võlg. Vastasel korral langeb see kõrtsiomanik Xonga Millerile. Viimane paneb kohaliku politseišerifi abiga kõik rattad käima, et Brown raha kätte ei saaks. Et Brown on aga otsustanud muuta hotell koduks vanadele meremeestele, siis tulevad kõik meremehed ja sadamainimesed talle appi raha koguma...

Hotell hakkab Xonga Milleri sõrmede vahelt välja libisema. Koos politseišerifi Plocki ja paari «valgust kartva» tegelasega heidetakse liisku, kes tapab Browni. Kellele langeb kokteil, kellele viski — sellest on olnud. Ja kogu see hästi väljaarendatud stseen on antud muusikal ja osatäitjad viivad selle läbi «koreograafilise» täpsusega. Analoožilisi momente, kuigi väiksemas ulatuses, leiame ka Kawani operetis.

Võiks öelda, et talised stseenid on lahendatud filmimuusikaliselt. Aga eks nüüdisaegsele kunstile ole üldse üks iseloomulikumaid tendentse see, et eri kunstiliikide elemendid hakkavad tungima üksteise valdkondadesse või vähemalt mõjustavad teineteist. Ja filmikunst on eriti sügavalt nii olustikku kui ka kunstielusse juuri ajanud. Filmi mõjuga võiks seletada ka üha suuremat dünaamikataotlust sugugi mitte ainult operetis, ka ooperikunst ei lepiks tänapäeval enam vagnerlike «jumalike pikkustega». Nii ka «My Fair Lady's» on tarvidus jagada kogu tükk 18-ss pilti ilmselt esile kutsutud sellepärast, et saavutada tugevamat, filmilikumat dünaamikat. Ja sellest on veel vähe — kui vaja, «tükeldatakse» lava osadeks, ka valgustamise abil!

Teistsugusteks on saanud ka inimkarakterid operetis. Sergel Obraztsov oma nukkudega parodeeris «Tavalises kontserdis» oivaliselt uus-viini opereti. Ta noppis «Marizast», «Bajadeerist» ja mitmetest teistest operettidest välja üksikuid lauseid primadonna ja esimese armastaja vahelistest dialoogidest ning koostas nendest uue «üldistatava» dialoogi, milles loogikaprotsent algallikatega võrreldes jäi enam-vähem samaks.

Tugevaimaks osaks kõne all olevates operettides on kahtlemata Eliza osa «My Fair Lady's». Jah, Shaw'ga ei ole lihtne võistelda! On ju see osatäitja arengus ja sealjuures äärmiselt huvitavas arengus. Algul müüb Eliza lilli ja kuulutab end igal sammul kohtlaselt «heaks tüdrukuks», siis on ta esimest korda «peenemas seltskonnas», kus ta

hoolega «h»-häälikut hääldab, millist Londoni agulirahvas ei kasuta. Ja lõpuks, kui ta on esinenud hertsoginana, lennutab ta Higginsile toatuhvlid vastu pead, kui viimane neid tal tuua käsib. Tuleb siin juurde veel üks liin — tundeelu liin, mida Shaw on suure peenemaitelisusega lahendanud.

«My Fair Lady» stsenaaristil ja libretil oli kergem — nende käsituses oli ju Shaw' suurepärase väljaarendatud karakteritega näidend. Baueri olukord oli raskem — Twaini jutuke oli hoopiski lakoonilisem. Ja tema karakteritel, eriti aga peategelaste omadel, on jäänud mitmeid lahtisi otsi. Oma-moodi «hajuv» karakter on Portial, miljonäri kasutütre. Seda «hajuvust» on ka üksiktseenides — nagu stseenis sadamakõrtsis «Must Valaskala». Ta siseneb talle nii võõrasse kohta, kohmetub uudishimulike pilkude ja küsimuste puhul, jääb viskijoomisega vahele... Siis aga hakkab laulma nagu enesekindel primadonna. (Ja kuigi teose materjalis seda hingelise seisukorra arengut ja murrangut pole tähistatud, siis ootame siin täpsemat käitumise loogikat osatäitjalt A. Vihandilt.) Portia käitumisliinis on «hajuvust» mujalgi. Esimeses vaatuses saab ta Pennymakerilt ülesande jälgida miljonäriks saanud Adamsi käitumist ja tegusid. Algul võtab ta asja nagu tõsiselt, ilmudes kõrtsi ja hiljem ajakirjanikuks maskeerunult hotelli, ent siis jääb see liin õhku rippuma... Ehkki Baueril on suurem rõhk situatsioonil kui karakteritel, siiski ka karakterid tahavad oma osa saada.

Kui vanades operettides oli armastamine ja sellest iluasti laulmine peasisi, kõik muu aga leivakõrvane, siis uutes operettides, eriti aga kõne all olevates näib olukord olevat vastupidine. Võib-olla tõesti opereti «Kellel on raha vaja» peategelastel pole aega armastada, sest meremeestekodu on mängus, aga ka kahes teises armastatakse siis, kui aega muudest asjadest üle jääb. Ent ikkagi kipub mõlemas saksa operetis vastasrind ülekaalu saama. K. Karaskil, võimekal näitlejal, oli raske Henry Adamsist kindlat karakterit või tüüpi luua — autorid ei andnud Adamsile ellu kaasa seda «miskit», mis temast kordumatu kuju oleks loonud. Meelde jääb enim situatsioon, kuhu Adams sattus, kui Adams ise.

Ka operetis «Kellel on raha vaja» ei kuulunud Anatol Brown ega ka tema armastatu, ettekandja Virginia West tugevamate tüüpide hulka. Suur ülekaal karaktereuses osas jäi Xonga Milleri ja šeriff Plocki poole, kelle osades esinesid pealegi päris virtuooslikult V. Otsu ja E. Koppel. Väga tõhus vastaspool on ka «Sensatsioonis» eesotsas vennaste Kain ja Abel Pennymakeritega, keda paraja annuse satiiri ja koomikaga kujutasid H. Malmsten ja A. Pärn. Aaro Pärna ma varem operetilaval näinud ei ole, aga talle võib seal teretulemast ütelda. (Muide, soovitan Kaini ja Abeli nimesid päris eestipäraselt hääldada. Muidu tekib olukord, et üks osatäitja hääldab neid inglise, teine šoti- ja kolmas pelgurannapäraselt.)

Paistab, et teinekord on kergem nii autoritel kui ka osatäitjatel visandada episoodilist karakterit, kui välja töötada igati huvitavat peategelast. Schneidereit-Masanetzi on head kelnergangsterid, keda «Vanemuises» mängisid L. Mägedi ja V. Paavel, või ka kange ärimees Ben Benson J. Lükki esituses. Soojalt esitas vanu meremeest

Kotermanni E. Ra on aga meelde jääva veegli rikkalikum. nist usud, et juba «härasteteenri» ane, tippiv kõnnak veidi küürus selg. hea teener» sentime John ei jäta võtma ripakile on jäetud. on küll sirge rüht selt kandu klõpsuta Johni hingesugulan V. Viisimaa temas j tada. Ja ka mõler paksem kui ka pik V. Lutsu esituses t seltskonda. Ka sell mist sadamakõrtsig lastel on niisama r läbi ajada kui m Toreda karakter-ko siin S. Nõmmik Pärns kenasti ol Roosikese osa Kõrtsistseenis oli kelle mäng he Onnestumiste hulka ajakirjanike rolle. Kõnnapuud suurs hotelliregistraatori lavastajalegi.

Kui koori taoli on kergem elustad liikmeist koloriitse siis «seltskonnas» ülesanne raskeman oli värvikaid rah vastandus rahvale kond. Lavastaja p su leida sellega, susest eriliste utree poosidega just da sealgi individuaal asendatud üldkara mekas oli stseen d hulgest tulnud E kogu blaseerunud võiduaamine muu Eliza sellele kõige ma. Seltskond tõs võtmatu näo ette.

Uued operetid mõõdiad ei esita mitte ainult mäng lises osas. Kuid on täitja ei tule osag ainult ilusasti lau peale nii teritatud nõuavad täpsed e eeldab laitmatu lejameisterlikkust.

Võib aru saada olnud kerge edasi kiiret teksti. Ja r ma. Selgemini an des teksti S. Urb mas (Lloyd), ent nad enam ühtlust neeri.

Rütmitunnetuse nii solistidel kui litseerituma, mo tullakse ennemini ne rütmidesse n Ent sellega peab paratamatus, mu loiuks ja vajaka jalik nakata» hoc

Nii Low' kui k on leidnud hea s geuvuse miljöõ t Lady» tegevus täpsustatud 1912 sanetz on andnud «Kellel on raha kaasaegses Amee mus tekib aga K

laval

ab, millist asuta. Ja hertsogin- toatuhvliid tal tuua el üks liin on suure nud. stil ja fib- käsutuses iljaarend- Baueri olu- jutuke oli ma karak- e omadel. otsi. Oma- Portial, «hajujuvust» stseenis kala». Ta ohta, koh- ja küsi- misega va- ulma nagu kuigi teo- seisukorra tähistatud, käitumise (Vihandilt.) «hajujuvust» saab ta algida mil- litumist ja a nagu tö- em ajakir- ni, ent siis . . . Ehkki tuatsioonil karakterid

oti armas- lmine pea- vane, siis kõne all vat vastu- ti «Kellel pole aega tekodu on armasta- st asjadest mõlemas kaalu saa- ttlejal, oli at karakte- ei andnud iskit», mis ks loonud. on, kuhu e.

«a vaja» ei a ka tema nia West Suur üle- Konga Mil- elle osades oslikult V. nus vastas- eesotsas ymakerite- iri ja koo- ten ja A. m opereti- võib seal e soovitav is eestipä- o olukord, d inglise-, rannapära-

ergem nii visandada kui välja eategelast. ead kelner- es» mängi- või ka J. Lükki meremeest

Kotermanni E. Raa. «Sensatsioon» on aga meeldejäävate tüüpide galerii veelgi rikkalikum. J. Jürge teener Johnist usud, et juba tema esivanemad on «härasteteenri» ametit pidanud. Tasa- ne, tippiv kõnnak ja professionaalselt veidi küürus selg. Ent see ei ole «vana hea teener» sentimentaalselt romaani- st. John ei jäta võmata, kui midagi just ripakile on jäetud. Politseipresidendil on küll sirge rüht ja ta oskab efekt- selt kanda klõpsutada, ent temagi on Johni hingesugulane. Seda joont oskas V. Viisimaa temas parajal määral rõhu- tada. Ja ka mõlemad «bobbyd», nii paksem kui ka pikem A. Meringu ja V. Lutsu esituses täiendasid hästi seda seltskonda. Ka selles operetis on tege- mist sadamakõrtsiga — näib, et saks- lastel on niisama raske selle asutuse- läbi ajada kui meil ilma jaanituleta. Toreda karakter-koomikuna näitas end siin S. Nõmmik Jimmy osas. Pääris kenasti oli tehtud ööliblika Roosikese osa S. Sooaäre poolt. Kõrtsistseenis oli veelgi tegelasi, kelle mäng heameelt valmistas. Onnestumiste hulka võib arvata veel ajakirjanike rolle. Andis vaadata ka F. Künnapuud suursaadikuna, J. Kaalu hotelliregistraatorina. Selle eest kiitus lavastajalegi.

Kui koori taolistes rahvastseenides on kergem elustada ja üksikuist koori- liikmeid koloriitsetid tüüpe kujundada, siis «seltskonnastseenides» paistab see ülesanne raskemana. «My Fair Lady» oli värvikaid rahvastseene, ja sealgi vastandus rahvale n. ö. kõrgem selts- kond. Lavastaja püüdis seal väljapää- su leida sellega, et rõhutas selle pui- sust eriliste utreeritult mannekeenlike poosidega just daamide juures. Nii et sealgi individuaalne karakteristika oli asendatud üldkarakteristikaga. Eriti il- mekas oli stseen derbyl, kus äsja rahva hulgast tulnud Eliza oli vastandatud kogu blaseerunud seltskonnale. Kui võiduajamine muutus põnevaks, hakkas Eliza sellele kõigest hingest kaasa ela- ma. Seltskond tõstis ainult kiikri osa- võtmatu näo ette.

Uued operetid ja muusikalised ko- mõõdiad ei esita kõrgendatud nõudeid mitte ainult mängulises, vaid ka laulu- lises osas. Kuid on selge ka see, et osa- täitja ei tule osaga toime, kui ta oskab ainult ilusasti laulda. Tekstid on tihti- peale nii teritatud, et nad paratamatult nõuavad täpset edasiantmist. See aga eeldab laitmatut diktsiooni pluss näit- lejameisterlikkust.

Võib aru saada, et A. Vihandil ei olnud kerge edasi anda Fortia avalaulu kiiret teksti. Ja nii see lähebki kadu- ma. Selgemini andsid oma subretiosas- des teksti S. Urb (Peggy) ja A. Aas- maa (Lloyd), ent «Cha-chas» võiksid nad enam ühtlustada oma laulmisma- neeri.

Rütmitunnetuses on veel murdmist nii solistidel kui ka kooril. Kui komp- litseerituma, moodsama harmooniaga tullakse ennemini toime, siis sisseelami- ne rütmidesse nõuab veel harjumist. Ent sellega peab toime tulema, see on paratamatus, muidu jääb ettekanne loiuks ja vajaka see operetile nii va- jalik nakatav hoogsus.

Nii Low' kui ka Masanetzi muusikas on leidnud hea sünteesi kaasaja ja te- gevuse miljöö tunnetus. «My Fair Lady» tegevus on juba Shaw' poolt täpsustatud 1912. aastale. Samuti Ma- sanetz on andnud tunda, et opereti «Kellel on raha vaja» tegevus toimub kaasaegses Ameerikas. Suurem küsi- mus tekib aga Kawani puhul. Opereti

«Sensatsioon Londonis» tegevus toi- mub sajandivahetusel. Seda rõhutavad ka lavakujundus ja kostüümid. Ent muusikas valitseb 30-ndate aastate he- likeel. Nii Masanetz kui ka Kawan on head orkestritundjad. Partituur on vär- vikas ja vägagi komplitseeritud. Huvi- tav on, et «Vanemuine» ei jäänud Ma- sanetzi partituuri juures häta. Vastava rütmisinstrumendi puudumisel toodi platsi pesulaud ja vastav efekt oligi käes. Kõige traditsioonilisem, kuid ka igavam, vaatamata oma heakõlalisu- sele oli orkester Low' opereti juures.

Uutes operettides on kasvanud ka tantsu dramaturgiline osatähtsus. Eriti tugev on ta Masanetzi operetis, kus tantsijatar Chica tantsud on orgaanili- seks tegevuse osaks. Selles mõttes on Chica osa, kellel on kogu tegevuses vist üksainus sõna ütelda, palju dra- maturgilisem kui näiteks Virginia osa. See leidis ka hea esituse T. Saealle poolt. Tantsude seade oli I. Urbelilt.

Rütmiliselt hästi tunnetatud olid I. Põdra tantsuseaded operetile «Sensat- sioon Londonis». Eriti meeldejäävaks kujunes aga I. Põdra enese poolt esi- tatud tants sadamakõrtsi pildis.

Veel üks tähtis moment uute operet- tide puhul — bufonaad ja klounaad hakkab maad andma enam mõtestatud, vaimukamale ja kohati isegi intellektu- aalsemale koomikale. Teosed võivad oma maitsekuse poolest.

Uue otsingud operetižanris on esi- mesi vilju kandnud. Ent neid vilju tu- leb osata kasutada, neid omaseks muu- ta. Pole parata — kerget kunsti ei ole- gi alati nii kerge teha! Leo Normet